

ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА УКРАЇНСЬКОЇ ГАЛИЦЬКОЇ АРМІЇ

100 років тому, 7 червня 1919-го, почалася знаменита Чортківська наступальна операція (офензива) Української Галицької армії під командуванням генерала Олександра Грекова, яка тривала до 28 червня і принесла українцям значні успіхи в період польсько-української війни 1918–1919 рр.

В українській мілітарній історії є знакові перемоги української зброї, які творять код ідентичності української нації. Це, зокрема, Дорогичин, Орша, Конотоп, Маківка, Крути, «Чортківська офензива», Гурби, бій за Космач, а в ХХІ столітті – оборона Донецького і Луганського летовищ під час російсько-української війни, рейд 95-ї окремої аеромобільної бригади з 19 липня по 10 серпня 2014 року на сході України.

Поняття «офензива» належить до військових термінів минулого, який використовувався у багатьох європейських арміях. В перекладі означає переможний наступ, атаку, напад.

Складову назви «Чортківська» наступальна операція УГА отримала від назви міста Чорткова (більш точно, з-під містечка Ягільниці), звідки почався несподіваний для польської армії контрнаступ українського війська.

Слід наголосити, що офензива розпочалась у той момент, коли її не очікували не лише вороже військо, але вже майже не сподівалось і українське.

Наприкінці травня-початку червня 1919 року тривав відступ УГА. На початку червня 1919 року ЗУНР і більша

частина УГА опинилися на півдні нішньої Тернопільщини. Тимчасовою столицею став Бучач.

Відтіснивши Галицьку Армію, ввівши в бій дивізії генерала Юзефа Галлера, маючи трикратну перевагу в живій силі та в озброєнні, поляки спочивали на лаврах.

Не зважаючи на чіткі вказівки Антанти, поляки, усупереч зобов'язанням озвучених головою польського уряду Ігнацієм Падеревським перед Антантою, кинули проти УГА . 15 травня 1919, маючи під своїм командуванням за різними даними від 50 до 80 тисяч солдатів, Ю.Галлер розпочав загальний наступ на позиції українців.

Під натиском переважаючих сил воєнної частини УГА були змушені відступати на схід. На додаток, 24 травня 1919 року румунське військо, спільно з дивізією польського генерала Л. Желіговського, вдарило з тилу і окупувало Покуття разом з Коломиєю і Снятином.

Уряд ЗУНР був змушений покинути свою тимчасову столицю Станіславів і податися в напрямі річки Збруч, яка відділяла Галичину від Великої України. Над Збручем Дієва Армія УНР

була стиснена більшовиками на маленькому клаптику території між річками Збруч, Смотрич і Дністер.

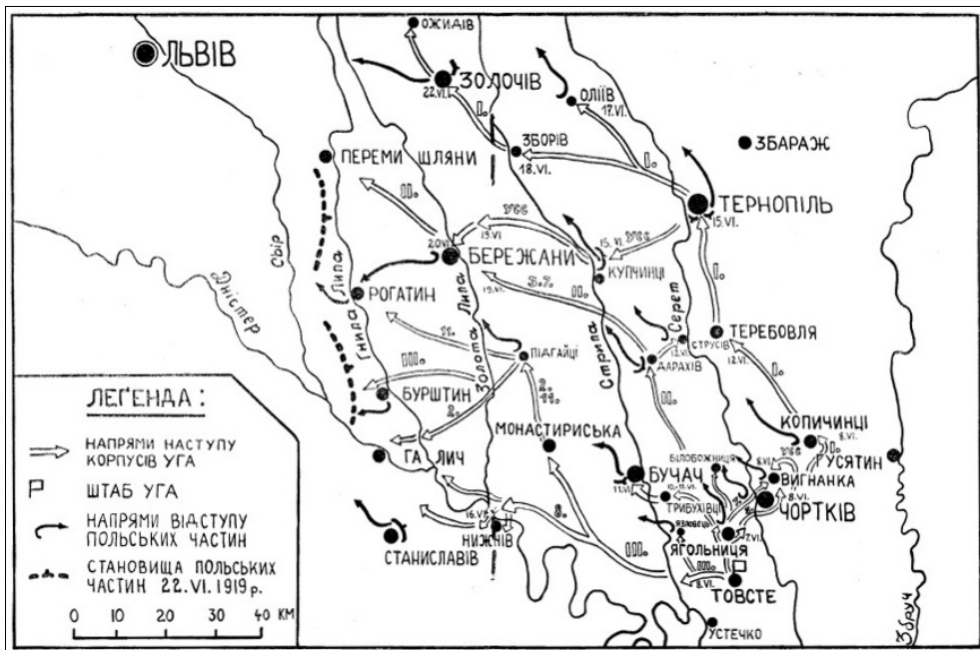
Але безплановий відступ українських військ перетворювався у пружину, що стискається до небезпечної межі і ось-ось вивільнить акумульовану потенційну енергію. Треба зазначити, що перегрупувавшись і трохи відпочивши, ядро УГА зміцніло: всі слабководухі та малоідейні відійшли з армії під час відступу [1].

5 червня 1919 року було ухвалено кардинальне рішення: припинити відступ і розпочати стрімку офензиву. У своєму наказі полковник Віктор Курманович дослівно написав: «Я, полковник Курманович, як шеф Штабу Армії, даю вам – командувачам корпусів – наказ відразу з'явитись до своїх військ на фронт і сказати воякам від мене таке: «кожний вояк окремо, і всі разом, повинен дати собі ясну відповідь, чи він ще справді посідає національну й вояцьку честь, чи вояки є готові битись аж до останньої краплини крові і захищати цей останній шмат своєї Батьківщини, чи вони є рішені розпочати новий переможний похід, щоб звільнити своїх батьків, матерів і сестер. Скажіть воякам, щоб вони – пам'ятаючи свою вояцьку присягу – відразу припинили дальший відступ, а я наказую їм бути готовими до вирішального вдару. Це є мій останній наказ, і я вимагаю, щоб він виконувався, доки хоч один український вояк є живий. Я подаюся водночас до фронту, щоб особисто повторити свій наказ» [2].

Старшини (офіцери) та стрільці Української Галицької Армії з готовністю сприйняли цей наказ.

Перед початком наступу частини УГА були затиснуті в невеликий трикутник на південному сході Галичини, замкнений річками Збруч і Дністер. Метою операції було відкинути польські війська за річку Золота Липа (притока Дністра), щоб отримати більший плацдарм для розгортання наступу на Львів-столицю Західної Облaсті УНР. Діяти доводилося в умовах переваги поляків у живій силі, артилерії, набоях.

Офензиву розпочали 7-а Львівська

та 3-я Бережанська (до її складу входив 5-й полк ім. князя Лева, яким командував сотник Іван Козак) бригади II корпусу, які 7 червня здобули Ягільницю. Генерал М.Тарнавський зазначав, що план атаки на Ягільницю був розроблений підполковником А. Вольфом (командир 3-ї Бережанської бригади) і майором А. Бізанцом (командир 7-ї Львівської бригади УГА) [3].

Загальний наступ по всьому фронту почався 8 червня. Зранку розпочалася артпідготовка. Пополудні 7 і 3 бригади та 1-ша бригада УСС атакували Чортків-Вигнанку, а 5-та і 10-та бригади здобули Копичинці. В полон було захоплено кілька сот жовнів, гармати й великий обоз.

В цей час сталися важливі зміни в політичному провіді держави. 9 червня Державний Секретаріат склав свої повноваження, а Українська Національна Рада передала Євгену Петрушевичу всю законодавчу і виконавчу владу як уповноваженому диктаторові. У той самий день командувачем 25-тисячної (за іншими даними – 19 000 старшин і вояків у бойовому стані і до 50 батареї) Галицької армії був призначений генерал Олександр Греків.

Сили III корпусу розбили поляків під Язлівцем. Фронт просунувся на лінію Монастирська-Нижнів. 11 червня УГА осягнула лінію Хоростків-Янів-Ласківці-Трибухівці-Язлівець-Золотий потік. Поляки впродовж тижня замовчували інформацію про реальні події на фронті.

Тимчасом I-й корпус наступав по лінії Теребовля-Тернопіль-Збарж –Зборів, II-й корпус на лінії Бучач-Ходорів, а III-й корпус на лінії Нижнів-Монастирська-Галич -Станіславів-Стрий. 15 червня УГА оволоділа Тернополем.

Успіх стрілецтва Чортківської Офензиви сколихнув увесь край. Щонайменше 90 тисяч добровольців зголосилися до війська. Є історичні приклади, коли представники інших національностей організували бойові підрозділи на теренах ЗУНР та долучалися до боротьби на боці українців. У Тернополі поручник колишнього австрійського 15-го полку піхоти (на його базі було сформовано в УГА полк ім. князя Лева) Соломон Ляйнберг організував з єврейського населення міста курінь, ядром якого стала єврейська міліція міста Тернополя. Він звернувся до полковника О. Микитки, командувача I корпусу УГА, з проханням зарахувати курінь до Української Галицької Армії, попросив надати їм зброю та відіслати на фронт. Командування ухвалило позитивне рішення, курінь отримав назву «Жидівський Пробоєвий Курінь I Корпусу», а ко-

мандиром призначено поручника Ляйнберга. Незабаром у курені числилося 1200 військовиків включно з приділеними інструкторами і старшинами-українцями [4].

Саме в цей час Директорія УНР розпочала з польським урядом перемовини про перемир'я, сподіваючись у разі припинення наступу галицьких частин отримати військову допомогу у війні з більшовиками.

16 червня 1919 року делегація УНР на чолі з генералом Сергієм Дельвігом уклала з представниками Польщі договір про припинення боїв.

Перемовини відбувалися без консультації та згоди з урядовими колами ЗО УНР (західної області УНР), а перемир'я дало можливість полякам перекинути проти УГА сили, зв'язані Дієвою Армією УНР. Є. Петрушевич цього договору не визнав, і офензива УГА продовжувалася.

317 червня велася запеклі бої за Бережани. Була можливість оточити там польські частини та здобути значні запаси амуніції, якої катастрофічно бракувало в УГА (особливо снарядів для артилерії). Галичани 21 червня здобули місто, але більшість військового спорядження поляки встигли вивезти.

Наступаючі українські частини дійшли до лінії Галич – Перемишляни – Золочів – Олесько, на якій зупинились через брак амуніції та боєприпасів і через рішення держав Антанти визнати право Польщі на територію Галичини.

25 червня Найвища рада Антанти дозволила польському урядові «окупувати своїми військовими силами Східну Галичину аж по ріку Збруч». Щоправда така військова окупація, на чому особливо наголошував британський міністр закордонних справ Артур Бальфур, мала стати тимчасовою і лише з огляду на необхідність захисту краю від неминучого вторгнення більшовиків.

Майбутній статус Галичини за результатами плебісциту мала вирішити Антанта. Однак офіційна Варшава на те не зважала.

Чортківська офензива була найуспішнішою наступальною операцією Української Галицької армії, проведеною на завершальному етапі польсько-української війни. Фронт поляків було прорвано під Чортковом, українські війська звільнили значні території Східної Галичини, включно з містами Теребовля, Бучач, Тернопіль, Підгайці, Бережани, Зборів, Золочів, Рогатин, Броди. Однак катастрофічний брак зброї і набоїв зрештою призвів до невдачі операції. 28 червня польські війська перейшли в контрнаступ. УГА до-

велося з боями відступати до річки Збруч, а 16–17 липня разом з державними інституціями ЗО УНР перейти на територію Наддніпрянської України. За підрахунками сучасного історика Олександра Дедика, втрати УГА в Чортківській офензиві становили від 4 до 7 тисяч убитих, поранених і зниклих безвісти, поляків – понад 3 тисячі. Однак безсумнівним позитивом було те, що під час наступу лави УГА поповнили понад 30 тисяч мобілізованих і добровольців.

Мілітарний успіх-проведення Чортківської офензиви, став символом перемоги української зброї. Цей факт визнали усі. Зокрема, польський історик Міхал Клімецький, автор книги «Чортків 1919» писав: «Переможний, хоча порівняно короткий, марш Галицької Армії на захід мав натомість величезне значення для процесу формування української нації. Чортківська офензива з її блискучими успіхами створила новий, привабливий для українського суспільства образ жовніра УГА. Без цього війна 1918–1919 рр. перейшла би до історії українського війська лише як пасмо наступальних і оборонних операцій, позбавлених блиску великих перемог» [5].

Чортківська наступальна операція (офензива) була останньою спробою докорінно змінити результат польсько-української війни. Здійснена незначними силами проти переважаючих сил противника, за дефіциту набоїв і відсутності стратегічних резервів, а найважливіше-союзників, вона не змогла переломити хід війни. Однак Чортківська офензива вписала яскраву сторінку в історію українських визвольних змагань, продемонструвавши справжню військову вартість і моральну силу УГА, що згодом знайшли вияв на Наддніпрянщині у боях проти більшовиків і білогвардійців.

ПРИМІТКИ

[1] Якимович Б. Збройні Сили України. – Львів: Інститут українознавства ім. Крип'якевича Національної академії наук України, «Просвіта», 1996. – С. 129.

[2] Чортківська офензива. – Мюнхен, 1953. – С. 22-23.

[3] Там само. – С.17.

[4] Микитюк Д. Жидівський курінь. // Українська Галицька Армія (матеріали до історії). – Вінніпег: Вид-во «Канадійський фермер», 1958. – С. 257-258.

[5] Klimecki M. Czortkow 1919. – Warszawa. 2000. – S. 205.

Петро КОСТЮК,
полковник, Голова Львівської
обласної організації СОУ